

พระพุทธรูปรุ่นเก่าในประเทศไทย

ศาสตราจารย์ ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล

โดยทั่วไปสำหรับภายในประเทศไทย เรามักจัดแบ่งพระพุทธรูปรุ่นเก่าที่ค้นพบไว้เป็น ๒ แบบ คือแบบที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียแบบอมราวดีหรือแบบลังการุ่นต้น (พุทธศตวรรษที่ ๗-๘) กับแบบที่ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียแบบคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ ๘-๑๑) และแบบหลังคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๓)

พระพุทธรูปแบบแรกมักเป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ขนาดเล็กที่ครองจีวรห่มเฉียง เปิดพระอังสาขวา จีวรเป็นริ้วหมัดห้อยองค์ที่เบื้องล่าง ใกล้พระบาทมีขอบจีวรหนาเป็นวงกลมวกขึ้นมาพาดข้อพระหัตถ์ซ้าย แล้วตกลงมาเป็นเส้นตรงทางเบื้องซ้ายของพระวรกาย เพราะพระกรซ้ายได้เลิกจีวรทางคานชั้น ชายจีวรที่เหลือตกพาดพระขนองซ้ายลงไปทางคานหลังของพระองค์ โดยมีได้นำกลับมาพันพระกรซ้ายใหม่ พระหัตถ์ขวามักแสดงปางประทานอภัย หรือทรงสั่งสอน (วิตรกระ) พระหัตถ์ซ้ายทรงยึดขอบจีวร

ไว้ในพระหัตถ์หรือมีฉะนั้นก็กำอยู่เฉย ๆ เนื้อพระอูระ พระพุทธรูปแบบนี้มีเป็นต้นว่าที่ค้นพบ ณ จังหวัดนครราชสีมา และปัจจุบันรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร (รูปที่ ๒ ในหนังสือศิลปะในประเทศไทย) หรือที่ค้นพบ ณ ที่อื่น ๆ อีกเช่นจังหวัดนราธิวาสและจังหวัดเพชรบุรี ที่ครองจีวรห่มคลุมเป็นริ้วก็มีบ้าง แต่มีน้อยเช่นประติมากรรมดินเผา ซึ่งค้นพบที่อำเภออุทองจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นต้น (รูปที่ ๓ ในหนังสือศิลปะในประเทศไทย)

สำหรับแบบที่ ๒ คือแบบที่ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียแบบคุปตะและหลังคุปตะนั้น ได้แก่ศิลปะทวารวดีภายในประเทศไทย พระพุทธรูปครองจีวรเรียบไม่มีริ้ว มีทั้งครองจีวรห่มคลุมและห่มเฉียง สำหรับพระพุทธรูปครองจีวรห่มคลุมแม้ว่าจะครองคล้ายศิลปะอมราวดี คือชายจีวรทั้งหมดปล่อยให้พาดไปทางเบื้องหลัง แต่ก็กลับนำขอบจีวรนี้มาพันรอบช่วงพระกรหน้าเบื้องซ้ายอีก

๑๐๑ โบราณคดี

ครึ่งหนึ่งตามแบบคูปตะและหลังคูปตะ และชายจีวรก็ยึดอยู่ในพระหัตถ์ซ้าย ลักษณะการครองจีวรแบบนี้อาจแลเห็นได้อย่างชัดเจนจากตำนานหลังของพระพุทธรูปครองจีวรห่มคลุมแบบหลังคูปตะ ซึ่งค้นพบที่ตำบลพงตึก จังหวัดกาญจนบุรี และปัจจุบันรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร (รูปที่ ๑) พระพุทธรูปองค์นี้ครองจีวรเป็นริ้วเป็นพิเศษ คล้ายกับพระพุทธรูปปางองค์ที่วาดขึ้นบนเสนาในถ้ำชันตาถ้ำที่ ๑๐ การที่พระพุทธรูปองค์นี้ครองจีวรดังกล่าวคือมีชายจีวรจากตำนานหลังมาพัน รอบพระกรซ้ายเบื้องหน้าและชายจีวรก็ยึดอยู่ในพระหัตถ์ซ้าย รวมทั้งขอบจีวรที่ตกลงมาจากข้อพระหัตถ์ทั้งสองขอบก็ตกลงมาเป็นเส้นตรงมิได้วาดเป็นเส้นอ่อนสลวยดังในศิลปะแบบคูปตะ จึงทำให้เราอาจจัดพระพุทธรูปองค์นี้ซึ่งค้นพบที่ตำบลพงตึก จังหวัดกาญจนบุรี ไว้ได้ในศิลปะอินเดียแบบหลังคูปตะ (รูปที่ ๕ ในหนังสือศิลปะในประเทศไทย) สำหรับพระพุทธรูปครองจีวรห่มคลุมในแบบที่ ๒ นี้ เราอาจเห็นได้อย่างชัดเจนว่าดัดแปลงมาจากพระพุทธรูปอินเดียแบบคูปตะและหลังคูปตะ แม้ว่าพระพุทธรูปในศิลปะแบบหลังคูปตะของอินเดียจะยังมีขอบจีวรเบื้องล่างทางด้าน

หน้าไม่เหมือนกัน คือขอบจีวรทางด้านขวาเป็นวงโค้งทั้งทางด้านบนและด้านล่าง แต่ขอบจีวรทางด้านซ้ายเป็นวงโค้งทางด้านบนและเป็นมุมเหลี่ยมทางด้านล่าง (รูปที่ ๓ ในวารสารโบราณคดี ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑) แต่พระพุทธรูปแบบทวารวดีก็นำมาดัดแปลงต่อไปอีก คือทำให้ขอบจีวรด้านบนเป็นวงโค้ง และขอบจีวรด้านล่างเป็นมุมสี่เหลี่ยมมีริ้วผ้าประกอบทั้งสองด้าน (รูปที่ ๘ ในหนังสือศิลปะในประเทศไทย)

สำหรับพระพุทธรูปทวารวดีที่ครองจีวรห่มเฉียงก็เลียนแบบมาจากพระพุทธรูปแบบหลังคูปตะเช่นเดียวกัน พระพุทธรูปทวารวดีรุ่นแรกยังไม่มีชายจีวรพาดอยู่เหนือพระอังสาซ้าย (รูปที่ ๑ ในบทความเรื่องพระพุทธรูปนาครคฤศลาที่ค้นพบใหม่ในศิลปะทวารวดีในหนังสือเรื่องโบราณคดีนครราชสีมา) แต่ในสมัยต่อมาจึงเริ่มมีชายจีวรพาดอยู่เหนือพระอังสาซ้าย (รูปที่ ๗ ในหนังสือศิลปะในประเทศไทย) การที่มีชายจีวรพาดอยู่เหนือพระอังสาซ้ายนั้นก็คงเลียนแบบมาจากศิลปะอินเดียแบบหลังคูปตะตอนปลายที่ถ้าเอลสุราก็ ๑๒ (รูปที่ ๕ ในวารสารโบราณคดี ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑) ที่เป็นเช่นนี้ก็คงเป็นเพราะในขณะนั้นมีการครองจีวรแบบ

ใหม่ คือแทนที่จะครองจากด้านหลังไปด้านหน้า (จากขวาไปซ้าย) ดังเดิม กลับครองจากด้านหน้าไปด้านหลัง (จากซ้ายไปขวา) จึงมีชายจิวรพาตอยู่เหนือพระอังสาซ้าย พระพุทธรูปครองจิวรห่มเฉียงในศิลปทวารวดีรุ่นหลังยังได้รับอิทธิพลจากศิลปอินเดียแบบปาละ (พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๗) อีก คือนอกจากจะมีชายจิวรพาตอยู่เหนือพระอังสาซ้ายแล้ว ยังมีขอบจิวรเป็นเส้นตรงต่อลงมาคลุมข้อพระหัตถ์ซ้ายและพระโสณี (ตะโพก) ซ้ายด้วย (รูปที่ ๔ ในหนังสือศิลปในประเทศไทย)

มาบัดนี้ได้ค้นพบพระพุทธรูปอีกองค์หนึ่งซึ่งอยู่ในระหว่างแบบที่ ๑ และแบบที่ ๒ เป็นพระพุทธรูปศิลาครึ่งองค์ สูง ๕๙.๓ เซนติเมตร อยู่ในห้องเก็บของของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร และมีได้มีผู้ใดเคยนำมาพามาแต่ก่อน

พระพุทธรูปองค์นี้มีขมวดพระเกศาแบบเรียบติดกับพระเศียร พระเกตุมาลาแบนมาก พระพักตร์ขำรุดเกือบหมด แต่ใบพระกรรณยังคงคืออยู่ ด้านหลังพระเศียรมีประภามณฑลเป็นวงกลม ครองจิวรห่มเฉียงซึ่งเฉียงลงมามากจนเกือบถึงบั้นพระองค์ ขอบจิวรสลักเป็นเส้นนูน เบื้องล่างมีขอบ

จิวรหนาซึ่งวกขึ้นไปพาดข้อพระหัตถ์ซ้ายแล้วตกลงมาข้างล่าง พระหัตถ์ซ้ายกำอยู่เหนือขอบจิวรและพระอุระด้านซ้าย พระหัตถ์ขวาหักหายไป แต่ยังคงมีเศษหินติดอยู่เหนือพระกัจฉะ (รักแร้) ขวา ซึ่งแสดงว่าพระกรขวาได้ยกขึ้นและพระหัตถ์แต่ละติดอยู่กับพระองค์ พระหัตถ์ขวานี้อาจแสดงปางประทานอภัยหรือวิตรรกะ (ทรงสั่งสอน) ก็ได้ (รูปที่ ๒) ทางด้านหลังชายจิวรได้ตกลงไปยังพระขนอง โดยมีได้นำมาพันรอบข้อพระกรซ้ายอีก (รูปที่ ๓)

เมื่อเป็นดังนี้จะเห็นว่าพระพุทธรูปองค์นี้ครองจิวรห่มเฉียงตามแบบศิลปอมราวดีทุกประการ แต่มีข้อที่ผิดแปลกเป็นสำคัญอยู่ข้อหนึ่งคือ จิวรเรียบไม่มีริ้ว เหตุนี้เราจึงอาจจัดเป็นพระพุทธรูปหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างอิทธิพลของศิลปอมราวดีและศิลปแบบคุปตะกับหลังคุปตะได้ สำหรับกำหนดอายุของพระพุทธรูปองค์นี้ก็คงอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑ ถ้าเรานำไปเปรียบเทียบกับพระพุทธรูปแบบเดียวกันซึ่งค้นพบในประเทศกัมพูชาที่วัดจรัล ซึ่งปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานเมืองไซ่ง่อน (รูปที่ ๕๒ ในนิเทศสารศิลปากรปีที่ ๑๒ เล่ม ๓ พ.ศ. ๒๕๑๑ หน้า ๔๙) ก็จะเห็นว่าการ

๑๒๑ โบราณคดี

ครองจีวรมีลักษณะเหมือนกันทุกประการ แต่พระพุทธรูปที่ค้นพบภายในประเทศไทยคงจะมีอายุเก่ากว่า เพราะพระหัตถ์ซ้ายยังคงกำอยู่เหนือพระอุระตามแบบศิลปะอมราวดีสำหรับพระพุทธรูปจากวัดจรัลกันนุพระกรซ้ายยื่นออกไปข้างหน้าตามแบบศิลปะอินเดียแบบคุปตะแล้ว เหตุนี้จึงคงมีอายุหลังกว่าพระพุทธรูปจากวัดจรัลกันนุศาสตราจารย์

บวสเชอลีเยผู้เชี่ยวชาญชาวฝรั่งเศส กระทบอายุน่าอยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๑๑๐๐-๑๑๕๐ และเป็นพระพุทธรูปที่เก่าที่สุดในประเทศกัมพูชา (เขาไม่เคยค้นพบพระพุทธรูปที่ครองจีวรเป็นริ้วเลย) แต่คงที่กล่าวมาแล้วซ้ำพเจ้าเข้าใจว่าพระพุทธรูปองค์ที่ค้นพบภายในประเทศไทยนี้เก่ากว่าพระพุทธรูปที่วัดจรัล และอายุอาจอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑

Summary

A stone Buddha image of 59.3 cm. high was recently found in the store room of the Bangkok National Museum. It wears a monastic robe in the Indian Amaravati style but the folds of the robe have already disappeared (figs. 2-3). The right arm has been lost but a mark on the right side of the body shows that the right arm was lifted and the hand which was originally attached to the body probably showed the attitude of dispelling fear or instruction (vitarka). It belongs clearly to the transitional period between the influences of the Indian Amaravati and Gupta or post-Gupta arts in Thailand and the date can be attributed to the 5th or 6th century A.D. It is probably earlier than the image found at Wat Chrak in Cambodia as over there the arms of the image belong already to the Gupta or post-Gupta styles whereas here they are closer to the Amaravati prototype.